

توبه و انابه

داستان خلقت حضرت آدم و روبه‌رو شدن او با شیطان از داستان‌هایی است که در همه‌ی کتاب‌های آسمانی و نیز در فرهنگ بسیاری از ملت‌ها وجود دارد. این داستان که به صحیح‌ترین شکل و به دور از هرگونه مطلب نادرستی در قرآن کریم آمده، به زیبایی تمام، زوایای وجود انسان و دشمن سوگند خورده‌ی او یعنی شیطان را ترسیم کرده است. یکی از تفاوت‌های آدم و حوا با شیطان این است که این دو بنده‌ی خدا پس از خوردن از شجره‌ی ممنوعه از خدای بزرگ طلب آمرزش می‌کنند و با توبه به سوی او باز می‌گردند ولی شیطان کبر می‌ورزد و با تمسک به دلایل پوچ و بی‌اساس حاضر به توبه و استغفار نمی‌شود.

این داستان در طول تاریخ حیات بشری و زندگی روزانه‌ی هر انسانی تکرار می‌شود. هر کس پس از ارتکاب گناه و خطا، توبه کند و به سوی حق بازگردد، در مسیر آدمیت و انسانیت حرکت می‌کند و در غیر این صورت در راه شیطان گام برمی‌دارد، که در صورت تداوم جز محرومیت از لطف و رحمت الهی ثمری نخواهد داشت.

شناخت واژه

تَابَ (تَوَبَّهٌ وَ مَتَابًا): بازگشت، رجوع کرد. این فعل در صورتی که به شخص گناه‌کار نسبت داده شود، با حرف «الی» می‌آید؛ مانند «توبوا إلی اللّٰه» نور ۳۱ و در صورتی که

به خدا نسبت داده شود، با حرف «عَلَى» می‌آید، مانند «تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ» مائده ۷۱، یعنی رحمتی که به دلیل ارتکاب گناه از بنده سلب شده بود، بعد از بازگشت او به اطاعت و بندگی، از سوی خدا به او باز می‌گردد.

اَنَابَ اِنَابَةً: این فعل از ریشه‌ی «نَوَب» است ولی در قرآن کریم مشتقات آن فقط از باب افعال آمده است. اِنَابَةً به معنای بازگشت و رجوع مکرر به بندگی و طاعت خداوند بزرگ است. «وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ، زمر ۵۴»

کاربرد در قرآن

برای آشنایی بیش‌تر با کاربردهای مختلف این دو ریشه در قرآن، جدول زیر را کامل کنید.

معنای واژه	مشخصات صرفی واژه	عبارت قرآنی	واژه	آیه
		إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَاصْلَحُوا بقره ۱۶۰	تابوا	۱
		فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ بقره ۱۶۰	أتوبُ	۲
		مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ تحریم ۵	تائبات	۳
		إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ حجرات ۱۲	تَوَّاب	۴
		وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مَتَّحَنَةً ۴	أَنبَنَّا	۵
		وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ شوری ۱۳	يُنِيبُ	۶
		دَعَا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ روم ۳۳	مُنِيبِينَ	۷

قرائت و ترجمه

۱- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا
تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا
عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُم سَيِّئَاتِكُمْ
وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

تحریم ۸

۲- إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَىٰ ۱ اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ
ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ
فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا
وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ
حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ
قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ
وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ
أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

نساء ۱۷ و ۱۸

۱- در اینجا «علی» را «نزد» معنا کنید.

۳- وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا
فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا

فرقان ۷۱

۴- يَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ
ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا
وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ

وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ و گناه کارانه، روى (از حق) برنناید.

هود ۵۲

۵- وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ

وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ

جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ

وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ

لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

نساء ۶۴

٦- إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

بقره ٢٢٢

٧- وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا
وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ
لَهُمُ الْبُشْرَى

زمر ١٧

٨- قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ
وَأَنبِئُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ
مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ
ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ

زمر ٥٣ و ٥٤

تمرینات

تمرین اول — با توجه به آیات درس و آیات مشخص شده به این سؤالات پاسخ

دهید.

۱- توبه‌ی چه کسانی پذیرفته می‌شود؟ (انعام ۵۴)

۲- توبه‌ی چه کسانی سودی به حال آن‌ها ندارد؟ (آل عمران ۹۰)

تمرین دوم — با دقت در آیات درس و آیات ذیل ریشه‌ی اناب (نوب) از معجم، ابتدا خانه‌های جدول زیر را، در صورت امکان با یک نمونه از عبارات قرآنی تکمیل کنید و سپس وجه اشتراک و اختلاف توبه و انابة را توضیح دهید.

بازگشت انسان به سوی خدا	بازگشت خدا به انسان	
		توبه
		إنابه

تمرین سوم — واژه‌ی «مَتَاب» را با توجه به آیه ۳۰ رعد و ۷۱ فرقان معنا کرده و بیان کنید این واژه از نظر صرفی چه کلمه‌ای است؟

پیشنهاد

بررسی کنید کدام یک از آیات درس، اطاعت از پیامبران و طلب آمرزش آن‌ها را برای گناهان، شرط پذیرش توبه می‌داند؟ چگونه می‌توان از این آیه بر صحت توسل به پیامبر و اولیای الهی و شفاعت آنان استدلال کرد؟ شرط مؤثر واقع شدن این توسل و قبول شفاعت از سوی خداوند چیست؟

حکمت

پیامبر اکرم صلی اللہ علیہ و آلہ :

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّابَّ التَّائِبَ

میزان الحکمة، باب شباب

حضرت امیر المؤمنین علی علیہ السلام :

التَّوْبَةُ عَلَى أَرْبَعَةِ دَعَائِمَ :

نَدَمٌ بِالْقَلْبِ

وَاسْتِغْفَارٌ بِاللِّسَانِ

وَعَمَلٌ بِالْجَوَارِحِ

وَعَزْمٌ أَنْ لَا يَعُودَ

میزان الحکمة، باب توبہ

